२६ यद्यपि - तथापि, यावत् - तावत्, यदा - तदा

श्यामः - मित्र ! प्रचारकत्वं मास्तु इति गृहसदस्याः न उक्तवन्तः किम् ?

कृष्णः - **यद्यपि** ते तथा उक्तवन्तः **तथापि** अहं तत् न परिगणितवान् ।

श्यामः - इदानीं कथम् अस्ति गृहस्य स्थितिः ?

कृष्णः - **यद्यपि** पूर्वं तेषाम् असन्तोषः आसीत् **तथापि** इदानीं सर्वे सन्तुष्टाः सन्ति ।

शारदा - यः प्रचारकः भवति तस्य गृहे एतत् सहजम् । तदस्तु कृष्ण ! पानीयं किं ददामि ?

कृष्णः - भवती यत् ददाति तत् । **यावत्** ददाति **तावत्** ।

श्यामः - खाद्यम् अपि भवती **यावत्** ददाति **तावत्** खादति सः ।

कृष्णः - **यावत्** शक्यते **तावत्** खादामि । अविशिष्टं नयामि ।

(पानीयसेवनस्य अनन्तरं गन्तुम् उद्युक्तः कृष्णः ।)

शारदा - पुनः भवतः आगमनं कदा ?

श्यामः - **यदा** समयः भवति **तदा** । एवं ननु कृष्ण ?

कृष्णः - तथा न । **यदा** भवन्तः **स्मरन्ति** तदा ।

शारदा - वयं सर्वदा भवन्तं स्मरामः एव ।

कृष्णः - तर्हि **यदा** तीव्रं स्मरन्ति **तदा** ।

श्यामः - सर्वम् एतत् मिथ्यावचनम् । प्रचारकस्य भवतः अत्र आगमनार्थं समयः कथं भवेत् ?

कृष्णः - अलं चर्चया । **यदा** खाद्यखादनेच्छा भवति **तदा** भगिनीं स्मरिष्यामि । **यदा** भगिन्याः स्मरणं भवति **तदा** अत्र आगमिष्यामि । अस्तु, मम विलम्बः जातः । आगच्छामि तावत् ।

विशेषः

* **यदा - तदा**

'यदा - तदा' इत्येतत् युगलं कालं प्रदर्शयति । 'यदा' इति यत्र प्रयुज्यते तत्र 'तदा' इति शब्दः अपि प्रयोक्तव्यः ।

उदा - **यदा** अहं भवतः गृहम् आगतवान् **तदा** भवान् गृहे न आसीत् ।

* **यावत् - तावत्**

'यावत् - तावत्' इत्येतत् युगलम् अवधिं (दैर्घ्यं कालं च) सूचयति । 'यावत्' इत्यस्य प्रयोगः कृतः चेत् 'तावत्' इत्यपि प्रयोक्तव्यम् एव ।

उदा - भवान् **यावत्** इच्छति **तावत्** स्वीकरोतु ।

* **यद्यपि - तद्यपि**

'यद्यपि - तथापि' इत्येतयोः अपि सहैव प्रयोगः करणीयः ।

उदा - **यद्यपि** धनम् अस्ति, **तथापि** सः दानं न करोति ।

अभ्यासः १०

धर्मेन्द्रः विस्मरणशीलः । सावित्री तस्य पत्नी । सा पत्युः अनुकूला । पत्युः विस्मरणशीलताम् अवगच्छन्ती सा सदा साहाय्यं करोति । पतिः कुत्र गच्छति इति, सावित्री तस्मै किं ददाति इति च अधः निर्दिष्टम् अस्ति । तदाधारेण 'यदा - तदा' इत्येतेन युक्तानि वाक्यानि लिखत ।

१. क्षीरकेन्द्रम्	क्षीरपात्रम्
२. आपणः	स्यूतः
३. वायुविहारार्थम्	दण्डः
४. स्नानार्थम्	प्रोञ्छः
५. दन्तधावनार्थम्	दन्तकूर्चः
६. कार्यालयः	लेखनी
७. ग्रन्थालयः	उपनेत्रम्
८. पठनार्थम्	काफीपानीयम्

९. प्रवासार्थम्	यानपेटिका
१०. उद्यानकार्यार्थम्	खनित्रम्
११. क्रीडार्थम्	क्रीडासाधनम्

उदा - १. **यदा** धर्मेन्द्रः क्षीरकेन्द्रं गच्छति **तदा** सावित्री क्षीरपात्रं ददाति ।

२. .... धर्मेन्द्रः .... सावित्री .... ।

३. .... धर्मेन्द्रः .... सावित्री .... ।

४. .... धर्मेन्द्रः .... सावित्री .... ।

५. .... धर्मेन्द्रः .... सावित्री .... ।

६. .... धर्मेन्द्रः .... सावित्री .... ।

७. .... धर्मेन्द्रः .... सावित्री .... ।

८. .... धर्मेन्द्रः .... सावित्री .... ।

९. .... धर्मेन्द्रः .... सावित्री .... ।

१०. .... धर्मेन्द्रः .... सावित्री .... ।

११. .... धर्मेन्द्रः .... सावित्री .... ।

अभ्यासः ९१

रिक्तानि स्थानानि **'यदा - तदा'** इत्येतेन **'यावत् - तावत्'** इत्येतेन, **'यद्यपि - तथापि'** इत्यनेन वा पूरयत ।

उदा - मित्र ! सुरेशः कीदृशः ?

सः .... वदति .... कार्यं न करोति ।

सः **यावत्** वदति **तावत्** कार्यं न करोति ।

१. एतत् कार्यं कः कृतवान् ?

प्रकाशः कृतवान् । ...... तस्य शिरोवेदना आसीत् ...... सः कृतवान् ।

२. जनाः फलं कियत् प्राप्नुवन्ति ?

ते कार्यं .... कुर्वन्ति, फलं .... प्राप्नुवन्ति ।

३. एतत् कार्यं किमर्थं न कृतवान् भवान् ?

विस्मृतवान् आसं भोः । ..... माता स्मारितवती ...... स्मृतवान् अहम् ।

४. कियद्दीर्घं भाषणम् आसीत् तस्य ?

.... जनाः न उत्थितवन्तः .... भाषणं कृतवान् सः ।

५. चायं किं न पीतम् ? कोषे किं धनं न आसीत् ?

.... मम कोषे धनम् आसीत् .... चायं न पीतवान् अहम् ।

६. अस्माकं गृहम् आगन्तुं न इच्छति वा भवान् ?

'आगन्तव्यम्' इति .... इच्छा अस्ति .... समयाभावतः आगन्तुं न शक्नोमि ।

७. एषः देवनागरीलिपिं जानाति किम् ?

न । .... एषः न जानाति .... ऊहां कृत्वा वाक्यानि पठति ।

८. एषः सेवकः कथम् अस्ति ?

.... वदामः .... एव करोति । ततोऽपि न किञ्चिदधिकम् ।

२४ स्म

श्रीपादः - शङ्कर ! सप्ताहात् पूर्वं पुरन्दराचार्यः दिवङ्गतः इति वार्ता ।

शङ्करः - एवम् !! महत् वार्धक्यम् आसीत् खलु तस्य ? बहु सम्यक् पाठयति **स्म** सः ।

श्रीपादः - किन्तु भवान् तु न पठति **स्म** ।

शङ्करः - आम् । तत् तु बाल्यम् । वयं शालाम् अगत्वा आम्रफलानि खादामः **स्म** । अरण्ये अटामः **स्म** ।

श्रीपादः - कक्ष्यायां वयम् अनुपस्थिताः इति भगिन्यः गृहं गत्वा वदन्ति **स्म** । तदा गृहसदस्याः तर्जयन्ति **स्म** ।

शङ्करः - भवन्तं तु गृहजनाः तावत् न तर्जयन्ति **स्म** ।

श्रीपादः - आम् ! अहं रात्रौ पठामि **स्म** । अतः प्रथमश्रेण्याम् उत्तीर्णः भवामि **स्म** ।

शङ्करः - स्मरणीयानि दिनानि तानि । ते हि नो दिवसाः गताः ।

विशेषः

*** स्म**

वर्तमानकालिकक्रियापदेन सह 'स्म' इत्येतत् यदा युक्तं भवति तदा भूतकालार्थः दृश्यते । तात्कालिकभूतकालार्थे एतादृशः प्रयोगः विशेषतः क्रियते ।

उदा - १. श्रीरामः अरण्ये सञ्चरति स्म ।
२. राक्षसाः जनान् पीडयन्ति स्म ।
३. बाल्ये अहं सर्वदा क्रीडामि स्म ।

अभ्यासः - ८६

श्रीकण्ठः इदानीं मध्यवयस्कः । सः कदाचित् विरामकाले बाल्यस्य घटनाः स्मृतवान् । बाल्यस्य क्रियाः वर्तमानकाल-प्रथमपुरुषैकवचने निर्दिष्टाः सन्ति । तासां योग्यं रूपं ज्ञात्वा 'स्म' योजयित्वा रिक्तानि स्थलानि पूरयत ।

उदा - बाल्ये अहं प्रातः अष्टवादने (उत्तिष्ठति) -------- ।
बाल्ये अहं प्रातः अष्टवादने उत्तिष्ठामि स्म ।

मम बाल्ये -

१. अहं नद्यां (तरति) .... ।

२. माता मां बहुधा (तर्जयति) .... ।

३. कक्ष्यायाम् अहं प्रथमं स्थानं (प्राप्नोति).......................... ।

४. अध्यापकाः मम प्रशंसां (करोति) .... ।

५. वयं सर्वे तिन्त्रिणीवने (क्रीडति) .... ।

६. गृहात् खाद्यानि आनीय वयं वने (खादामि) .... ।

७. मातामही रमणीयाः कथाः (वदति) .... ।

८. बालाः वयं श्रद्धया (शृणोति).......................... ।

९. रात्रौ स्वप्ने पिशाचाः भयं (जनयति) .... ।

१०. वयं महिषीभिः सह अरण्यं (गच्छति) .... ।

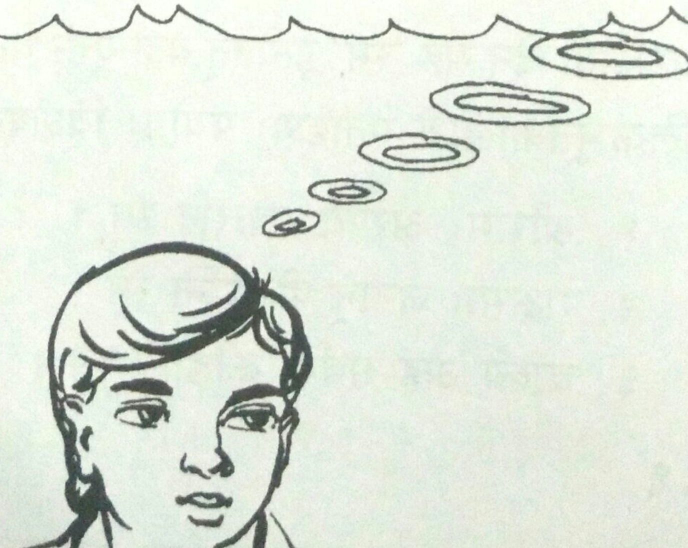

अभ्यासः - ८७

चन्द्रकान्तः बाल्ये किं किं करोति स्म ?

१. बहुनिद्रा २. सम्यक् पठनम् ३. देवस्य पूजा ४. वृक्षारोहणम् ५. पयोहिम-खादनम् ६. प्रवासः ७. सङ्गीताभ्यासः ८. योगासनम् ९. मातृसेवा १०. तुलसीपूजा ११. देवध्यानम् १२. सस्यानां वर्धनम् १३. मूल्याङ्कसङ्ग्रहः १४. पत्रिकाविक्रयणम् १५. अन्येषाम् उपहासः ।

उदा - १. चन्द्रकान्तः बाल्ये बहुनिद्रां करोति स्म ।

२. चन्द्रकान्तः बाल्ये .... ।

३. .... ।

४. .... ।

५. .... ।

६. .... ।

७. .... ।

८. .... ।

९. .... ।

१०. .... ।

११. .... ।

१२. .... ।

१३. .... ।

१४. .... ।

१५. .... ।